

РОЛЬ ТА ПРОБЛЕМИ ІМПОРТУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

В статті на основі даних статистичної служби України досліджено динаміку темпів приросту ВВП, експорту та імпорту. Проаналізовано за витратним методом ВВП його динаміку та вплив на нього споживчих витрат, нагромадження, експорту та імпорту. Визначено питому вагу експорту та імпорту у ВВП, експортно-імпортне сальдо та коефіцієнт покриття експортом. Розраховано мультиплікатор витрат у відкритій та закритій економіці, можливі втрати ВВП та резерви зниження безробіття. Запропоновано шляхи зниження імпортозалежності економіки України.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, експорт, імпорт, сальдо, споживчі витрати, валове нагромадження, коефіцієнт покриття експортом, мультиплікатор витрат.

MOROZ S. V.

Khmelnitskyi National University

PROBLEMS AND ROLE OF IMPORT IN THE ECONOMY OF UKRAINE

GDP is a key indicator of which depends on the welfare of each of us. The influence of imports on GDP identification of reserves growth through its program of import substitution economy are important and require investigation. The article is based on the statistical service of Ukraine studied the dynamics of GDP growth, exports and imports. The analysis by the cost method GDP dynamics and its impact on him of consumer spending, savings, exports and imports. Determined share of exports and imports to GDP, export-import coverage ratio and net exports. Calculated cost multiplier in an open economy and a closed economy, potential GDP loss reserves and reducing unemployment. Ways of reducing import-dependent economy of Ukraine.

Keywords: gross domestic product, exports, imports, trade balance, consumer spending, gross, export coverage ratio, multiplier costs.

Актуальність теми. Зовнішня торгівля значною мірою впливає на зростання ВВП країни, як основного джерела формування доходів суб'єктів фінансових відносин. Доведено, що позитивний вплив на зростання ВВП країни має експортно-імпортна діяльність держави, особливо в умовах високої як продуктивності, так і конкурентоспроможності вітчизняної продукції

Вплив експорту на ВВП нічим не відрізняється від впливу на нього з боку споживання, валових інвестицій і державних закупок. Незважаючи на те, що певна частка товарів і послуг, які виробляються в країні, продаються за кордон, витрати на їхнє виробництво – це витрати іноземців на вітчизняний ВВП. Чим більший експорт, тим більше витрат несуть іноземці на виробництво національного ВВП. Тому збільшення експорту збільшує сукупні витрати і ВВП нашої країни.

Імпорт, навпаки, означає, що певна частка наших витрат на споживчі та інвестиційні товари є витратами на виробництво іноземного ВВП. Отже, щоб визначити вартість продукту, виробленого всередині країни, потрібно із загальної суми наших витрат відняти ту їхню частку, яка спрямовується на імпорتنі товари і послуги.

Постановка завдання. ВВП є ключовим показником від якого залежить добробут кожного з нас. Дослідження впливу імпорту на ВВП виявлення резервів його росту через програму імпортозаміщення економіки є актуальними і потребують дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо перспектив економічного розвитку України, визначення стратегій її розвитку в умовах світової глобалізації і спричинених кризою викликів, формування ефективних механізмів впливу держави на забезпечення її самодостатності як суб'єкта міжнародної економіки активно вивчаються вітчизняними вченими, серед наукових праць з цієї проблематики необхідно відзначити ґрунтовні дослідження Базилевича В.Д., Базилевича К.С., Баластрика Л.О. [1]. Однак не вирішеною часткою загальної проблеми залишається незбалансоване сальдо експортно-імпортного потенціалу України, а також його руйнівний вплив на економіку вітчизняного товаровиробника.

Результати дослідження. Отже, щоб визначити вартість продукту, виробленого всередині країни, потрібно із загальної суми наших витрат відняти ту їхню частку, яка спрямовується на імпорتنі товари і послуги.

Якщо ж у підсумку врахувати одночасно експорт та імпорт, то чистим результатом, від якого залежить ВВП, є чистий експорт, тобто різниця між експортом (витратами іноземців на наш ВВП) і імпортом (нашими витратами на іноземний ВВП). За цих умов сукупні витрати в умовах відкритої економіки приймають таку структуру: $СВ+ВІ+ДЗ+ЧЕ$.

На рисунку 1 представлена графічна залежність ВВП від чистого експорту за допомогою моделі «витрати – випуск».

На рисунку СуВ спочатку розглядаються в умовах закритої економіки ($СВ+ВІ+ДЗ$). Перетин лінії цих витрат з бісектрисою в точці Т1 визначає рівноважний ВВП, який дорівнює Q1. Якщо підключити зовнішню торгівлю і припустимо, що ЧЕ є позитивним. За цих умов експорт перевищує імпорт. Це означає,

що інші країни доповнюють СуВ на виробництво нашого ВВП на величину ЧЕ. Внаслідок цього СуВ збільшилися і стали дорівнювати СВ+ВІ+ДЗ+ЧЕ. Перетин лінії цих витрат з бісектрисою в точці Т₂ означає, що рівноважний ВВП збільшився до Q₂. Отже, позитивний ЧЕ збільшує СуВ порівняно з їх величиною в закритій економіці і таким чином викликає зростання ВВП.

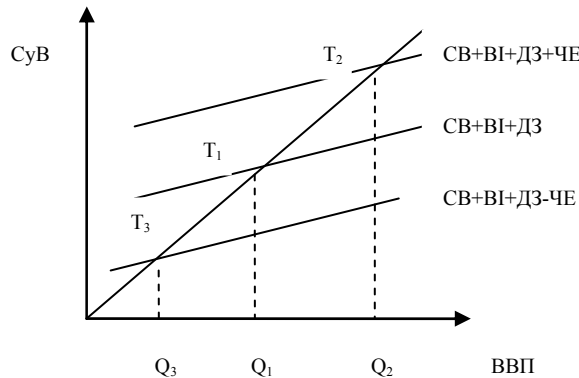

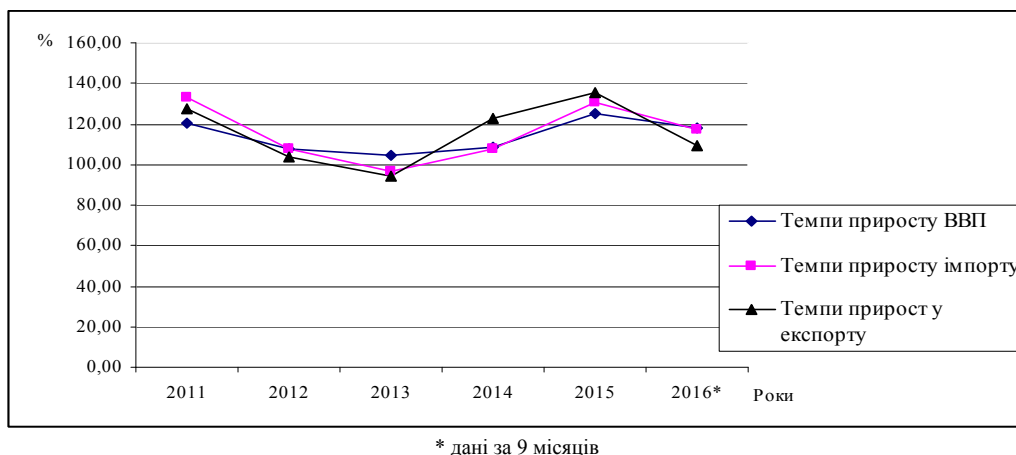
Рис. 1. Вплив чистого експорту на ВВП [1, с. 654]

Спираючись на попередню логіку, можна визначити вплив від’ємного ЧЕ на ВВП. У цьому випадку імпорт перевищує експорт, внаслідок чого частина витрат, які понесли вітчизняні покупці в обсязі чистого експорту, вилучається із виробництва національного ВВП, тобто СуВ стали дорівнювати СВ+ВІ+ДЗ-ЧЕ. Перетин лінії цих витрат із бісектрисою в точці Т₃ означає, що рівноважний ВВП зменшився до Q₃. Отже, від’ємний ЧЕ зменшує СуВ порівняно з їхньою величиною в закритій економіці і таким чином викликає зменшення ВВП.

ЧЕ може викликати зміни реального і номінального ВВП, або певне співвідношення між ними. Це залежить від того, в якому співвідношенні знаходиться економіка до потенційного ВВП. Якщо економіка знаходиться в умовах неповної зайнятості, то збільшення ЧЕ викличе випереджаюче зростання номінального ВВП стосовно реального за рахунок підвищення цін, а зменшення ЧЕ – випереджаюче зменшення номінального ВВП відносно реального внаслідок зниження цін. Але якщо вона знаходиться в умовах повної зайнятості, то збільшення ЧЕ викличе лише інфляційне зростання ВВП.

Ступінь впливу ЧЕ на ВВП залежить, в першу чергу, від величини, на яку змінюється ЧЕ. У цьому контексті слід зазначити, що на ЧЕ впливають три фактори: динаміка доходу (ВВП) у наших торгових партнерів, зовнішньоторговельна політика, коливання курсу національної валюти. Проаналізуємо дану залежність.

За період з 2012–2014 роки імпорт товарів відзначались меншим приростом порівняно з промисловим виробництвом (рисунок 2). У 2015–2016* намітилась негативна тенденція випереджаючого приросту імпорту по відношенню до приросту ВВП України.

* дані за 9 місяців

Рис. 2. Динаміка темпів приросту ВВП, і зовнішньої торгівлі, % до попереднього року (Побудовано автором за даними Державної служби статистики)

При чому у 2016* році імпорт зростав значно швидше, ніж експорт, в кризовому 2014-2015 році він скоротився більше ніж експорт, а у посткризовому періоді зростання імпорту стало інтенсивнішим.

Згідно даних таблиці 1 ВВП за складовими споживчі витрати і валове накопичення у 2016* році характеризується наступним чином: приріст споживчих витрат склав 231901 млн грн, що склало 119,60 %

більше було лише у 2011 році; валове нагромадження зросло на 89351 млн грн, що становило 137,99% максимум показника був у 2015 році 149,04%; експорт товарів зріс на 68405 млн грн, що склало 108,93%, його максимальне значення було у 2015 році 135,64%; імпорт товарів та послуг зріс на 134594 млн грн, його темп приросту становив 117,05% максимальний його приріс був у 2015 році 131,05%.

Таблиця 1

Номинальний ВВП України за кінцевим використанням у 2010–2016* роках [2]

Роки	Кінцеві споживчі витрати		Валове нагромадження		Експорт товарів і послуг		Імпорт товарів і послуг		Валовий внутрішній продукт	
	млн грн.	темп приросту, %	млн грн.	темп приросту, %	млн грн.	темп приросту, %	млн грн.	темп приросту, %	млн грн.	темп приросту, %
2010	897583		225296		507869		551402		1079346	
2011	1094231	121,91	291678	129,46	647608	127,51	733526	133,03	1299991	120,44
2012	1221163	111,60	305031	104,58	670319	103,51	791844	107,95	1404669	108,05
2013	1329632	108,88	270895	88,81	629401	93,90	764730	96,58	1465198	104,31
2014	1429959	107,55	212591	78,48	771129	122,52	826764	108,11	1586915	108,31
2015	1709213	119,53	316841	149,04	1045928	135,64	1083438	131,05	1988544	125,31
2016*	1414970	119,60	324550	137,99	834126	108,93	923906	117,05	1649740	118,29

* дані за 9 місяців, по відношенню до даних за 9 місяців 2015 року

(з 2010-2013 без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь, з 2014-2016 без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.)

Зменшення частини ВВП, що формується за рахунок споживчих товарів і валового накопичення, від'ємним експортно-імпортним сальдо відбувалося щорічно, що обумовлено станом експортного потенціалу економіки України.

Для поглибленої характеристики місця експортного потенціалу України в створенні ВВП необхідно показати не тільки темпи приросту, а й питому вагу величини експорту та імпорту по відношенню до ВВП. Основним показником є величина торговельного сальдо між експортом і імпортом.

Таблиця 2

Динаміка та питома вага експортно-імпортного потенціалу у ВВП у 2010–2016* роках [2]

Роки	Валовий внутрішній продукт	Питома вага у ВВП, %		Експортно-імпортне сальдо		Коефіцієнт покриття експортом імпорту
		імпорту	експорту	в абсолютному вимірі, млн. грн.	у відносному вимірі, %	
2010	1079346	51,09	47,05	-43533	-4,03	0,92
2011	1299991	56,43	49,82	-85918	-6,61	0,88
2012	1404669	56,37	47,72	-121525	-8,65	0,85
2013	1465198	52,19	42,96	-135329	-9,24	0,82
2014	1586915	52,10	48,59	-55635	-3,51	0,93
2015	1988544	54,48	52,60	-37510	-1,89	0,97
2016*	1649740	56,00	50,56	-89780	-5,44	0,97

* дані за 9 місяців

Імпорт товарів за 9 місяців 2016 року склав 923906 млн грн, він зріс на 117,05% по відношенню до відповідного періоду 2015 року і перевищив експорт на 89780 млн грн, його питома вага у ВВП склала 56,00%, наблизившись до максимального свого значення у 2011 році.

Експорт товарів за 2016* рік зріс на 108,93% і склав 834126 млн грн, його питома вага становить 50,56% від ВВП. Максимальне його значення було у 2015 році 52,60%.

Експортно-імпортне сальдо за період з 2010-2016* роки завжди було від'ємним, максимальна його різниця спостерігалась у докризовому 2013 році 135329 млн грн, або 9,24%. Відтак коефіцієнт покриття імпорту експортом впродовж усього періоду був меншим 1, максимальне його значення досяглось у 2015-2016* роках 0,97.

Розрахуємо мультиплікатор видатків для національної економіки, для чого сформуємо аналітичну таблицю 3.

Якщо спиратись на цифрові дані проведеного аналізу, то мультиплікатор витрат у відкритій

економіці буде складати у 2016* році $1,04 (1/(1-0,91 \cdot (1-0,38)+0,53))$. В умовах закритої економіки, без врахувань вилучень у формулі імпорту, мультиплікатор витрат буде складати $2,3 (1/(1-0,91 \cdot (1-0,38)))$.

Таблиця 3

Мультиплікатор витратів

Роки	Приріст податкових надходжень	Приріст споживання	Приріст імпорту	Приріст ВВП	Гранична податкова ставка	Гранична схильність до споживання	Гранична схильність до імпорту	Складний мультиплікатор витратів для відкритої економіки	Складний мультиплікатор витратів для закритої економіки
2014	42618	100327	62034	121717	0,35	0,82	0,51	1,03	2,15
2015	216089	279254	256674	401629	0,54	0,70	0,64	0,76	1,47
2016*	96691	231901	134594	255063	0,38	0,91	0,53	1,04	2,30

* дані за 9 місяців, по відношенню до даних за 9 місяців 2015 року
Розраховано автором за даними Державної служби статистики

Отже, вилучення у формі імпорту суттєво зменшує мультиплікатор витрат. Завдяки цьому однаковий початковий приріст витрат в умовах відкритої економіки забезпечує менший приріст ВВП порівняно із закритою економікою. В нашому випадку у 2016* році приріст кінцевих споживчих витрат склав 231901 млн грн. Без врахування імпорту приріст ВВП буде складати $231901 \cdot 2,30 = 291758$ млн грн, а з врахуванням імпорту приріст ВВП зменшиться до $231901 \cdot 1,04 = 240770$ млн грн. Таким чином різниця складе 291758 млн грн.

Потенційний ВВП становив би $1649740 + 291758 = 1941498$ млн грн. Згідно з законом Оукена приріст ВВП складе $291758 / 1941498 \cdot 100 = 15,03$ %, що знизило б рівень безробіття в країні на $15,03 / 2,5 = 6,01$ %.

Зрозуміло що в умовах світової глобалізації від імпорту ніхто відмовлятися не буде, адже закони кооперації та спеціалізації змушують працювати з мінімальними витратами. Але зниження імпорту та зростання експорту як джерело росту ВВП та рівня зайнятості є очевидними. Тому проблема імпортозаміщення для вітчизняної економіки є надзвичайно актуальною.

За наявних проблем з економікою та зайнятістю українці дедалі більше нехтують можливостями виробництва багатьох потрібних внутрішньому ринкові товарів.

В той самий час Україна залишається великим експортером напівсировинної металургійної продукції, зі збутом якої відчуває щоразу більші труднощі, зростає імпорт металевих виробів зі значно вищим рівнем обробки. При цьому постачальниками є економіки з набагато вищою вартістю праці в цій сфері.

Так, наша країна є масштабним імпортером плоского прокату з гальванічним покриттям, прокату й заготовок із нержавіючої сталі. Завозяться і великі обсяги нескладної продукції металообробки: гвинти, болти, гайки та інші вироби з металу, резервуари та місткості для різних речовин, металоконструкції, ланцюги, дріт, троси, канати, ґрати, сітки та огорожі із дроту чорних металів, ручні інструменти: гайкові ключі, плоскогубці, пилки, лопати, сапи, граблі, сокири, коси тощо, металеві столові та кухонні вироби, пружини та ресори, сантехнічне металеве обладнання.

Тільки за названими групами товарів йдеться про частку ринку щонайменше на 15 млрд грн [3]. Проте вітчизняні металургійні олігархи ігнорують поглиблення переробки своєї продукції, а в промислових містах Південного Сходу загострюється проблема безробіття.

Останнім часом Україна на давальницьких схемах наростила обсяги експорту різноманітної продукції легкої та меблевої промисловості на європейський ринок. Торік продаж за кордон лише одягу сягнув близько \$0,5 млрд, на кілька сотень мільйонів доларів було вивезено також меблів, іграшок та спортивного інвентарю. А стабільний попит на відповідну продукцію свідчить про високу конкурентоспроможність вітчизняних підприємств у виконанні замовлень. Але при цьому сегмент імпорту на внутрішньому ринку продукції легкої промисловості залишається основним.

Частка пошитого в Україні текстильного одягу за останні 10 років зменшилася від 23,5% до 5,7%, трикотажного – від 16,9% до 4,1%, взуття – від 9,3% до 3,1%. За офіційно заявленою вартістю (яку традиційно занижують, щоб зменшити митні платежі) одягу та аксесуарів до нього у 2015 році було імпортовано на \$340 млн, взуття – ще на \$193 млн [3].

Так само за останні роки різко зростала частка іноземних постачальників на ринках меблів (від 26% до 58%), іграшок (від 60% до 83%), спортивно-туристичного інвентарю та спорядження (від 57% до 89%).

Великі перспективи імпортозаміщення формуватимуть зростання популярності енергозбереження, що значно збільшить попит і на відповідне обладнання порівняно з нинішніми, теж чималими обсягами.

Нереалізованим залишається потенціал локалізації виробництва в Україні товарів довгострокового використання. Зокрема, побутової техніки, комп'ютерів, телефонів та смартфонів, а також легкових авто.

На тлі динамічного зростання експорту ІТ-послуг за останні 10 років різко зменшилася на внутрішньому ринку частка наших виробників комп'ютерної техніки, периферії та програмного забезпечення до неї (від 22,5% ринку в 2005 році до 0,8% у 2015). Імпорт комп'ютерів, мобільних телефонів та частин до них сягнув у 2015 році \$1 млрд навіть за офіційно декларованими цінами. Побутових електротоварів було завезено торік ще на \$0,65 млрд [3]. За останнє десятиліття майже втричі (від 23% до 8%) зменшився на ринку й відсоток зібраних в Україні авто. 2015-го їх імпортували на \$824 млн. Більш як на чверть мільярда доларів щороку ввозять до України гумових шин та покришок.

Цілком посилює заміщення цих ринків вітчизняним малим і середнім бізнесом на основі кооперації із зарубіжними виробниками комплектуючих та ліцензій від них може створити поле для діяльності не однієї сотні нових малих і середніх компаній і забезпечити десятки, а то й сотні тисяч нових робочих місць.

Зокрема, на ринку мінеральних добрив (\$708 млн) помітна російсько-білоруська монополія за низкою позицій, особливо коли йдеться про калійні, фосфатні чи комплексні – із фосфатів та калійних солей. На ринку комплексних та фосфорних добрив, імпорт яких у 2015 році становив \$456 млн, РФ контролює понад 75% (\$344 млн), зокрема майже всі надходження добрив на основі фосфатів. На \$627,9 млн у 2015 році було імпортовано засоби захисту рослин (інсектицидів, гербіцидів та фунгіцидів), а ветеринарні вакцини обійшлися ще в \$34,6 млн в умовах, коли тваринництво досі перебуває на других ролях динамічного зростання АПК [3]. У процесі розвитку українське сільське господарство потребуватиме цих товарів щоразу більше.

Однак ще перспективнішими є модернізація та оновлення застарілого парку сільськогосподарської техніки та обладнання, без чого неможлива повноцінна реалізація галузевого потенціалу України. Зауважмо, що й у 2015 році імпорт агротехніки сягнув \$0,6 млрд. На \$229,3 млн було ввезено тракторів, на \$106,6 млн — зернозбиральних комбайнів, на \$70,4 млн – сівалок та косарок, на \$22,4 млн – плугів та борін [3]. Ринок цієї продукції вже нині є висококонкурентним.

Величезний потенціал імпортозаміщення має поетапна заміна внутрішнім виробництвом імпорту паливно-енергетичних матеріалів, яких Україна цього року може закупити на суму \$6–7 млрд. Процес заміщення імпорту природного газу триває не перший рік і дістав додаткові стимули після підвищення цін на газ внутрішнього видобутку до рівня імпортного. А от для нарощення частки внутрішньої нафтопереробки саме час використати ситуацію з переділом світового ринку чорного золота й запропонувати одній чи кільком нафтовидобувним країнам, що прагнуть потіснити РФ із європейського ринку, проект НПЗ із великою глибиною переробки в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Структура імпорту має надзвичайно важливе значення для економіки країни по суті вона демонструє не тільки рівень розвитку економіки а навіть ступінь її технологічного устрою. Експортно-імпортне сальдо є джерелом росту ВВП відтак має бути об'єктом державного управління. Реструктуризація експортно-імпортного потенціалу вимагає перегляду усіх позицій імпорту, залишаючи тільки обов'язкові. Вартість імпортних операцій не повинна перевищувати надходження від експорту.

Реалізація в Україні класичної моделі імпортозаміщення, яка ґрунтується лише на власних ресурсах і технологіях, у найближчій перспективі пов'язана з великими труднощами через втрату конкурентних позицій багатьма видами економічної діяльності. Іншою моделлю імпортозаміщення може бути імпортозаміщуюча індустріалізація, для реалізації якої необхідно активно залучати міжнародні компанії та прями іноземні інвестиції транснаціональних корпорацій.

Література

1. Макроекономіка : підручник / за ред. В.Д. Базидевича. – 4-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 743 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
3. Олександр Крамар. Не можемо чи не хочемо. Чим можливе в Україні імпортозаміщення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.tyzhden.ua/Economics/168058

Надійшла 13.03.2017; рецензент: д. е. н. Диха М. В.